INDIVIDUÁLNE FAKTORY A PRVKY MORÁLNEJ SEBAREGULÁCIE AKO PREDPOKLADY PORUŠOVANIA NORIEM V AKADEMICKÉJ SFÉRE

Radka Čopková, Františka Semanová, Janka Wencelová

Abstrakt

Výskumná štúdia nadväzuje na výskum zaoberajúci sa identifikáciou signifikantných prediktorov neetického správania uskutočneného za účelom dosiahnutia cieľa (Čopková, Matyiová, & Bartko, 2017). Cieľom prezentovanej štúdie bola analýza komplexných vzťahov pravdepodobnosti sformovania zámeru porušiť normu v akademickej oblasti za účelom dosiahnutia cieľa a premenných predstavujúcich jeho potenciálne predpoklady. Analyzované boli dáta od vzorky 154 vysokoškolských študentov vo veku od 18 do 25 rokov ($M_{vek} = 21,57$, $SD = 1,76$), 80,5 % tvorili ženy; 19,5 % muži. Analýzou komplexných vzťahov prostredníctvom modelovania štruktúrnymi rovnicami bol preukázaný priamy pozitívny efekt personálneho normatívneho presvedčenia, nepriamy negatívny efekt svedomitosti a nepriame pozitívne efekty machiavelizmu, morálnych výpadkov pri akademickom podvádzaní a sebaoprávňovania v dosahovaní cieľa na pravdepodobnosť sformovania zámeru porušiť normu za účelom dosiahnutia cieľa.

Kľúčové slová: zámer porušiť normu, morálna identita, svedomitosť, machiavelizmus, normatívne presvedčenia, sebaoprávňovanie, morálne výpadky

INTERNAL FACTORS AND MORAL SELF-REGULATION AS PREREQUISITES OF NORM-VIOLATING BEHAVIOR IN ACADEMIC FIELD

Abstract

The research study follows the study focused on the identification of significant predictors of non-ethical behavior in a goal directed behavior (Čopková, Matyiová, & Bartko, 2017). The aim of the current study was the analysis and significance verification of wider connections and relations of probability of behavioral intention's to violate norm in order to attain academic goal. 154 Slovak university students have participated in the study (80,5 % women; $M_{age} = 21,57$; $SD = 1,76$). Using structural equations, the direct positive effect of personal normative belief, indirect negative effect of conscientiousness, indirect positive effect of Machiavellianism, moral disengagement about cheating and self-licensing in goal attainment on a probability of behavioral intention's to violate norm in order to attain academic goal formation were identified.

Keywords: *intention to violate the norm, moral identity, conscientiousness, Machiavellianism, normative beliefs, self-licensing, moral disengagement*

Došlo: 6. 3. 2019

Schváleno: 17. 12. 2019

Úvod

Výskyt porušovania noriem a morálnych zásad na akademickej pôde, či už v zmysle podvádzania na skúškach, alebo dokonca plagiátorstva či manipulácií s dátami pri vedeckých výskumoch a projektoch nie je, žiaľ, vzácnym javom. Plagiátorstvo a manipulácia s dátami sa dnes už považujú za čin trestnoprávneho charakteru, nakoľko pri ňom dochádza k porušovaniu autorských práv (Autorský zákon; 185/2015 Z.z.), za ktorý hrozia náležité sankcie. Aj napriek tomu, výskyt podvádzania v priebehu posledných desaťročí rapidne narástol (Chapman, Davis, Toy, & Wright, 2004). Je zrejmé, že neetické správanie študentov stúpa a podľa Chapmana a kol. (2004) sú si študenti vedomí, že podvádzanie nie je v súlade s morálnymi zásadami. Študenti vedia, že ide o nežiadúce a zlé správanie, no podvádzanie, aj keď predstavuje do určitej miery risk, im môže priniesť úžitok. Výskumy ukázali, že študenti, ale aj ľudia vo všeobecnosti, sú ochotní podvádzať, ak vedia, že im to „prejde“ (Gino, Ayal, & Ariely, 2009), teda, že za daný čin nebudú sankcionovaní.

Študenti majú tendenciu svoje neetické správanie a porušovanie noriem vo forme podvádzania oveľa častejšie externalizovať, t.j. pripisovať skôr vonkajším faktorom ako sebe. Svoje konanie často ospravedlňujú napríklad neprimeranou náročnosťou testov či pripisovaním viny vyučujúcemu (Sariasih & Tisnawijaya, 2019). Hoci výsledky McCabeho a Trevina (1993) poukazujú na to, že individuálne faktory ovplyvňujú študentov menej ako kontextuálne, autori zdôrazňujú, že aj napriek tomu sa tu objavujú významné korelácie. Na základe týchto výskumných zistení sme sa v tejto výskumnej štúdii zamerali na prvky morálnej sebaregulácie, individuálne predpoklady a ich vzájomné vzťahy, pričom hlavným zámerom bolo odhadnúť efekt týchto vzťahov na pravdepodobnosť vytvorenia zámeru podvádzať v akademickom prostredí. V časti textu o morálnej sebaregulácii sme rozoberali problematiku sebaoprávňovania, morálnych výpadkov a morálnej identity, z hľadiska individuálnych predpokladov sme sa zamerali na machiavelizmus a svedomitosť.

Morálna sebaregulácia

Na dennom poriadku riešime situácie, v ktorých sa musíme rozhodovať, či sa budeme správať v súlade so sociálnymi normami alebo nie. To si vyžaduje takú reguláciu nášho myslenia, emócií a konania, ktorá je vzhľadom na charakter rozhodnutí, ktoré sme v nútení v danej situácii urobiť označovaná ako morálna sebaregulácia.

Prístupy k morálnej sebaregulácii, ktoré v oblasti morálnej psychológie prevažujú, vykazujú vo väčšine personologickú orientáciu zameranú na individuálne rozdiely medzi dospelými. Monin a Jordan (2009) zoskupujú tieto prístupy do dvoch kategórií. Prvým je prístup vychádzajúci z konceptu morálnej osobnosti, kde výskumníci smerujú k identifikácii všeobecnej osobnostnej štruktúry, ktorou disponujú jedinci označovaní okolím alebo spoločnosťou ako morálne osoby. Druhý prístup je označovaný ako prístup vychádzajúci z konceptu morálnej centrality, kde sa výskum zameriava na objasnenie toho, do akej miery je pre človeka dôležité byť morálnym alebo rozsahom, do akého jedinec mravne pozdvihuje život. Dosiaľ najprepracovanejším konceptom v personologickom prístupe k morálnej sebaregulácii je koncept morálnej identity.

Nakoľko sú ľudia často motivovaní udržiavať si presvedčenie o vlastnej morálnosti (Steele, 1988), pre priemerného človeka môže nemorálne správanie, obzvlášť, ak ho zvýhodňuje na úkor ostatných, vytvárať psychologický problém. Morálna identita (*moral identity*) je jednou z možných sociálnych identít, ktoré obsahuje jedincova sociálna sebaschéma. Tak ako ostatné identity, aj jedincova morálna identita môže byť asociovaná s určitými presvedčeniami, postojmi a správaním (Cheryan & Bodenhausen, 2000). A to najmä vtedy, ak je táto identita pre človeka veľmi dôležitá. Uvedomenie si morálnej identity je dôležité pre sociálnu identifikáciu človeka a zároveň pre pochopenie seba samého (Aquino & Reed, 2002). Býva vyjadrovaná ako jeden zo sebaregulačných mechanizmov, ktorý motivuje morálne správanie (Blasi, 1984).

Za morálnu identitu označuje Blasi (1984) rozsah, do akého prvky ako byť morálny a konať morálne sú časťami jedincovho základného self. Zároveň o nej hovorí ako o dimenzii interindividuálnych rozdielov. Aquino a Reed (2002) ju vnímajú ako predstavu o sebe samom organizovanú okolo sady morálnych črt, pričom jedinec je vedený konať spôsobom konzistentným s týmito črtami do rozsahu, do akého si ich osvojuje alebo sa o ne usiluje (Aquino, Reed, Thau & Freeman, 2007). Pocit povinnosti konať morálne sa priamo vzťahuje k morálnej identite cez túžbu udržiavať konzistenciu s jedincovým cieľom byť morálnym človekom (Mulder & Aquino, 2013). Zaujímavé je preto zistenie Sariasihho a Tisnawijaya (2019), že 18,6 % študentov podvádza, pretože sa snaží pomôcť priateľovi. Namiesto je preto pripustiť, že sa jedná o vec snahy preukázať priateľovi solidaritu, a tým v jeho očiach spĺňať morálne štandardy priateľstva.

Sociálnopsychologický prístup k morálnej sebaregulácii dopĺňa personologickú perspektívu morálneho správania o situačnú tvárnosť morálnej sebaúcty, resp. vnímanie vlastného postavenia v určitej situácii, čo sa stalo podnetom pre konceptualizovanie fenoménov sebaoprávňovania a morálnych výpadkov.

Udeľovanie si oprávnenia konať mimo stanovených pravidiel bez narušenia sebaobrazu nazývame sebaoprávňovaním (*self-licensing*). Pri popise procesov sebaoprávňovania vychádzame z myšlienky, že v procese rozhodovania ľudia s väčšou pravdepodobnosťou uskutočnia menej morálnu voľbu vtedy, ak si ju vedia nejakým spôsobom zdôvodniť (Khan & Dhar, 2006). Koncept sebaoprávňovania je založený na tzv. kompenzačnej etike (Miller & Effron, 2010), resp. na využívaní minulého morálneho správania na udelenie si oprávnenia uskutočniť v súčasnej situácii správanie, ktoré je inkonzistentné s normami. Morálne zdôvodňovanie sa tu objavuje prostredníctvom sebaoverenia (*self-verification*), ktoré poskytuje jedincovi oprávnenie vykonať neetické správanie. Toto sebaoverovanie reprezentuje snahu o pozitívnu spätnú väzbu o sebe samom ako o morálnej bytosti. Posilnení touto pozitívnou informáciou majú ľudia pocit, že sú oprávnení niečo urobiť alebo vyjadriť bez obáv z diskreditácie vlastnej osoby (Miller & Effron, 2010).

Snahy objasňujúce podstatu fungovania tohto fenoménu siahajú od teórií rozhodovania (Reeves, 2016) k teóriám sebaregulácie až po dosahovanie cieľov (Fishbach & Dhar, 2005). Tam je skúmaný vzťah medzi motiváciou človeka a spôsobom, akým dosahuje svoj cieľ,

pričom základnou snahou je dosiahnutie pôžitku a vyhnutie sa bolesti. Pritom sú využívané sebaregulačné stratégie zamerané jednak na posun, nárast alebo splnenie úlohy, na druhej strane sú zamerané preventívne na bezpečnosť, zodpovednosť a ochranu. Ich spoločným cieľom je však v prvom rade hedonický princíp rozhodnutia (Camacho, Higgins, & Luger, 2003). Ten je súčasťou tzv. sebaregulačných dilem, ktoré sú chápané ako konflikty medzi nekompatibilnými motiváciami, kde impulzívne podnety tlačia jedinca ku hedonickej gratifikácii, zatiaľ čo racionálne normy týkajúce sa konfliktných cieľov diktujú odolať hedonickému nutkaniu (Hofmann, Friese, & Strack, 2009).

Efekt sebaoprávňovania je teda považovaný za integrovanú súčasť rozhodovacieho procesu medzi utilitárnymi a hedonickými možnosťami. Je chápaný ako hľadanie a budovanie odôvodnení, ktoré pomáhajú jedincovi zachovať si pozitívny sebaobraz a sebaúctu tým, že hedonická voľba je racionálne zinterpretovaná ako odôvodnená (De Witt Huberts et al., 2012).

Sociokognitívna teória Alberta Banduru (1990) hovorí, že morálne štandardy a sebasankcie sú dôležitými prediktormi morálneho správania. Bandura vo svojej teórii operuje tzv. morálnymi výpadkami (*moral disengagement*), ktoré sú chápané ako situačné upúšťanie od dodržiavania noriem (Lovaš, 1998b). Sociokognitívna teória naznačuje, že ľudia s väčšou pravdepodobnosťou konajú nehumánne, keď im morálne výpadky umožňujú vyhnúť sa konfrontácii s rozporom medzi osobnými morálnymi štandardmi a ich vôľou podporiť správanie, ktoré môže narušiť tieto štandardy. Zo sociokognitívnej perspektívy je teda vysvetlením prečo ľudia participujú na aktivitách, ktoré ubližujú druhým to, že uplatňujú rôzne mechanizmy morálnych výpadkov, ktoré im umožňujú zdôvodniť škodlivé správanie za súčasného zachovania pozitívneho sebaobrazu (Bandura et al., 1996). Bandura argumentuje tým, že v situácii, keď sa jedinec správa v rozpore s jeho zvnútornenými morálnymi štandardmi, musí súperiť s prirodzenou tendenciou ochrany vlastnej sebaúcty. Výsledkom je, že dochádza k selektívnemu zapájaniu sebaregulačných mechanizmov, vďaka čomu sa jedinec môže oslobodiť spod vplyvu noriem bez toho, aby jeho správanie mohlo byť považované za nemorálne.

Konstrukt morálnych výpadkov zachytáva rôzne spôsoby racionalizácie redukujúcej disonanciu, ktoré ľudia využívajú na ochranu samých seba pred následkami neľudského konania a sebaodsúdenia. Manévry morálnych výpadkov však nie vždy umožňujú ľuďom obísť sebasankcie. Neoficiálne dôkazy pre toto tvrdenie pochádzajú z prípadov, keď niekto mal príležitosť a aj dobrý dôvod konať nehumánnym spôsobom, ale neurobil tak. Takéto prípady prinášajú otázky, aké sociálnopsychologické faktory by mohli neutralizovať účinnosť morálnych výpadkov, ktoré pomerne jednoducho pomáhajú prekonať ľuďom averziu voči ublíženiu iným. Odpoveď na túto otázku je ukrytá v ďalšom postuláte sociálno-kognitívnej teórie – morálne kognície sú prenesené do konania prostredníctvom rôznych sebaregulačných mechanizmov zakotvených v normách a sebasankciách spojených s morálnym self (Bandura et al., 1996), čo nás privádza okrem iného ku konštraktu morálnej identity (Aquino & Reed, 2002; Blasi, 1984). Park (2003) v rámci snahy o objasnenie faktorov, ktoré by vysvetľovali akademickú nepoctivosť, za jeden z týchto faktorov označil tendenciu k racionalizácii,

príznačnú pre morálne výpadky. Autor sa konkrétnejšie venoval problematike plagiátorstva. V tomto kontexte zistil, že študenti plagiátorstvo často neutralizujú alebo popierajú, že by podvádzali, prípadne sa snažia nájsť cesty ako legitimizovať svoje správanie (Park, 2003).

Konstruktory morálnej identity, sebaoprávňovania a morálnych výpadkov ako prvky procesov morálnej sebaregulácie nám teda pomáhajú vysvetliť, prečo si človek dovoľí v istých situáciách upustiť od morálnych štandardov a konať menej morálnym až nemorálnym spôsobom.

Individuálne predpoklady porušovania noriem

Pri otázkach kedy a prečo ľudia porušujú normy Van Kleef a kol. (2015) rozlišujú medzi individuálnymi predpokladmi a sociálnymi predpokladmi. Individuálne predpoklady sa zameriavajú na porušovateľa noriem a jeho osobnostné črty. McCabe a Trevino (1999) poukazujú na to, že individuálne faktory ovplyvňujú študentov menej ako kontextuálne, avšak, aj napriek tomu sa tu objavujú významné korelácie. Aj v súvislosti s už spomínanými procesmi morálnej sebaregulácie sa ako dôležitá javí otázka, ako flexibilne jedinec vníma sociálne normy, čo úzko súvisí s typom osobnosti. Je známe, že niektoré osobnostné typy, napr. cholerici sú v otázkach dodržiavania pravidiel rigidnejšie než iné, napr. sangvinici. Vzhľadom k tomu, že v súčasnosti sa už viac prikláňame k faktorovému štruktúrovaniu osobnosti, naša pozornosť sa sústredila na dve osobnostné črty, ktoré sú s akademickým výkonom a morálnym správaním spájané najčastejšie – svedomitosť a machiavelizmus.

Norma prijatá spoločnosťou predstavuje pre jedinca súčasť vonkajšej reality, na ktorú každý nahliada cez svoju vlastnú optiku. Vďaka tomu si každý jedinec môže vytvoriť svoju vlastnú verziu noriem, ktorá sa však od deklarovanej verzie môže líšiť (Lovaš, 1998a). V tomto kontexte už nehovoríme o normách, ale o normatívnych presvedčeniach (*normative beliefs*), ktoré prostredníctvom svojej sebaregulačnej funkcie pomáhajú filtrovať výber určitého spôsobu správania (Huesmann, 1988). Sú definované ako individuálne kognitívne štandardy o vhodnosti správania, predstavujú kognitívnu zložku sociálnych noriem, nakoľko sa jedná o percepciu noriem jedincom (Babinčák & Ráczová, 2009). Pod pojmom normatívne presvedčenie rozumieme jedincovu vlastnú kogníciu o akceptovateľnosti alebo neakceptovateľnosti správania. Normatívne presvedčenia slúžia na reguláciu príslušného správania prostredníctvom predpisovania rozsahu povoleného a zakázaného správania. Normatívne presvedčenia môžu mať injunktívny (presvedčenie, čo by sa malo), deskriptívny (presvedčenie, čo sa robí), aj personálny (presvedčenie, čo si môžem dovoliť) charakter. Zo situačného hľadiska sú viac flexibilné ako normy, čím vytvárajú dobrý predpoklad pre procesy morálnej sebaregulácie (Čopková, 2017), konkrétne sebaoprávňovanie a morálne výpadky. Sariasih a Tisnawijaya (2019) uvádzajú, že 12,8 % študentov je presvedčených, že medzi študentami je podvádzanie bežné a rovnako 12,8 % študentov nevidí v podvádzaní až taký veľký problém, pretože „každý kopíruje práce iných“.

Spomedzi piatich dimenzií definovaných v teórii Big Five je s akademickým výkonom tradične spájaná iba svedomitosť (Conrad & Patry, 2012). Svedomitosť (*conscientiousness*) predstavuje dôkladnosť a sebadisciplínu a je spájaná so snahou o dosahovanie úspechu (McCrae & Costa,

1987) a zvládním zameraným na problém (Bartley & Roesch, 2011). Svedomitosť sa týka konformity a sociálne predpísanej kontroly impulzívneho správania (John & Srivastava, 1999). Je jedinou dimenziou osobnosti, ktorá preukazuje konzistentnú validitu týkajúcu sa organizácie práce a rôznych iných situácií. Svedomitosť je tiež definovaná ako sociálna konformita a kontrola impulzov, predstavuje mieru, do akej je človek schopný nenamáhavému prispôsobeniu sa autorite (Hogan & Ones, 1997).

Mieru akademickej svedomitosti ovplyvňuje konanie rovesníkov, či šance prichytenia pri podvádzaní (Gino et al., 2009). Iným spôsobom, ako ovplyvniť jedincovu svedomitosť, je miera významu etiky v danom okamihu. Výskumy ukázali, že ak je určité správanie nejednoznačne kategorizované, ľudia majú tendenciu vnímať svoje konanie pozitívnym spôsobom, a tým zabrániť zmene svojho morálneho sebaobrazu (Green, 1991). Mazar, Amir a Ariely (2008) poukázali na to, že zameranie pozornosti ľudí na morálne pravidlá môže znížiť nepoctivosť. Tretím spôsobom ovplyvnenia svedomitosti smerom k neetickému správaniu je zmena chápania sociálnych noriem súvisiacich so svedomitosťou (Cialdini & Trost, 1998). Tieto informácie poukazujú na prepojenie svedomitosti na už vyššie spomenuté procesy morálnej sebaregulácie. Na prvky svedomitosti ako jeden z možných dôvodov, prečo študenti porušujú normy poukázalo viacero autorov. Jordan (2003) hovorí o perfekcionizme a strachu zo zlyhania. Sariasih a Tisnawijaya (2019) uvádzajú, že až 25,7 % študentov, ktorí podvádzajú argumentujú nutnosťou dosiahnuť vysoký počet bodov a 7,5 % sa spolieha na nejasný etický kódex.

Na opačnej strane ako svedomitosť stojí machiavelistický prístup k životu, ktorý predstavuje skôr slobodu voči morálnym a etickým úvahám, než sklon správať sa za každých okolností eticky správne. Najvýraznejšie machiavelistické črty boli popísané ako cynický pohľad na svet a ostatných a očakávanie, že každý človek koná iba na základe vlastných záujmov či ako ochota využiť manipulačné techniky na ovplyvnenie druhých a ich využitie, a tým si zabezpečiť výkon a zisk pre seba. Machiavelistickí ľudia vidia ostatných cieľovo orientovaným spôsobom a chápu ich ako prostriedok na dosiahnutie cieľa (Ali et al., 2009; Christie & Geis, 1970). Ľudia s vysokou mierou machiavelizmu sú úspešnejší pri riešení sociálnych dilem (Czibor & Bereczkei, 2012). Z nášho pohľadu sa ako najdôležitejšia machiavelistická črta javí ochota vzdialiť sa od etických pravidiel, ak porušovanie noriem prináša výhody pre seba. Machiavelisti vo všeobecnosti nepociťujú výčitky použitia morálne diskutabilných techník na dosiahnutie svojich cieľov (Gunnthorsdottir, McCabe, & Smith, 2002). Táto vlastnosť sa nevzťahuje len na hmotné veci. Machiavelisti sú schopní ignorovať práva intelektuálneho vlastníctva a využívať dôverné záznamy z práce a iných miest (Winter, Stylianou, & Giacalone, 2004). Machiavelizmus je hlboko prepojený s podvádzaním. Nenasleduje organizované pravidlá distribuujúce spravodlivosť a etické správanie. Wirtz a Kum (2004) zistili, že vysoko machiavelistickí jedinci budú s vyššou pravdepodobnosťou podvádzať v službách ako machiavelisti s nižšou mierou tohto rysu. Okrem toho majú väčší sklon k akademickému podvádzaniu, či už aktívnemu (plagiátorstvo) alebo pasívnemu (mlčanie, ak je chyba v ich prospech) (Turnley & Mudrack, 2010). Vysoké sebavedomie, snaha o preukázanie disrešpektu k autoritám, vnímanie podvádzania ako chytrého a akceptovateľného spôsobu práce či

uvedomovanie si benefitov vyplývajúcich z plagiátorstva prevažujúcich risk z vyvedenia sankcií, to všetko reflektuje machiavelistické tendencie prejavujúce sa vo sfére akademického podvádzania (Park, 2003).

Východiská a cieľ výskumu

Cieľom prezentovanej štúdie bola analýza komplexných vzťahov pravdepodobnosti sformovania zámeru porušiť normu v akademickej oblasti za účelom dosiahnutia cieľa s vybranými individuálnymi predpokladmi a prvkami morálnej sebaregulácie a odhadnúť efekt týchto vzťahov na pravdepodobnosť vytvorenia zámeru podvádzať v akademickom prostredí. Individuálne predpoklady pritom boli chápané ako črty osobnosti, konkrétne sa jednalo o machiavelizmus a svedomitosť, pretože sú okrem iného charakterizované aj svojou úlohou pri dodržiavaní, resp. porušovaní noriem (Gunnthorsdottir, McCabe, & Smith, 2002; Hogan & Ones, 1997). Prvky morálnej sebaregulácie odrážali personologický a sociálnopsychologický prístup k morálnej sebaregulácii, pričom tieto prístupy zohľadňujú jednak individuálne rozdiely (morálna identita), ale aj kontextuálny rozmer situácie (sebaoprávňovanie a morálne výpadky) (Aquino & Reed, 2002; Monin & Jordan).

Výber premenných do testovaného modelu prebehol na základe teoretických východísk a predchádzajúcich výskumných zistení, založených na jednoduchých korelačných a regresných analýzach. Tie poukázali na významné vzťahy sebaoprávňovania s dvomi diametrálne odlišnými osobnostnými črtami – machiavelizmom a svedomitosťou ($r_{xy} = -0,051$), konkrétne na negatívne významné vzťahy machiavelizmu so sebaoprávňovaním a pozitívne významné vzťahy svedomitosti so sebaoprávňovaním (Čopková, 2015). Následne vytvorený regresný model poukázal na morálnu identitu a normatívne presvedčenia ako na významné prediktory pravdepodobnosti vytvorenia zámeru podvádzať v akademickom prostredí (Čopková, Matyiová, & Bartko, 2017). Analýza komplexných vzťahov morálnej identity, morálneho zdôvodňovania, normatívnych presvedčení, dimenzií zvoleného cieľa a pravdepodobnosti vytvorenia zámeru podvádzať v akademickom prostredí poukázala na priamy efekt normatívnych presvedčení na pravdepodobnosť vytvorenia zámeru podvádzať v akademickom prostredí, pričom tento model komplexných vzťahov vysvetľoval 49 % variancie pravdepodobnosti sformovania zámeru odkopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú (Čopková, 2017).

Z hľadiska siete vzťahov vo vytvorenom modeli sme predpokladali, že machiavelizmus a svedomitosť ako osobnostné črty predurčujú to, ako človek reguluje svoje správanie v morálnej sociálnej situácii (Snyder & Ickes, 1985). Nakoľko ide o protikladné črty ($r_{xy} = -0,051$; Čopková, 2015), nepredpokladali sme medzi nimi ani ich reziduami žiaden vzťah. Z uvedeného vyplynulo, že cesty od machiavelizmu a svedomitosti viedli k trom prvkom morálnej sebaregulácie – morálnym výpadkom pri podvádzaní, sebaoprávňovaniu a morálnej identite. Nakoľko morálna identita odráža personologický prístup k morálnej sebaregulácii, ktorý sa snaží o identifikovanie osobnostnej štruktúry univerzálnej morálnej bytosti, vytvára akési premostenie medzi osobnostnými črtami a situačným kontextom, resp. percepciou

vlastného postavenia v konkrétnej situácii. Self a identita sú považované za dôležité vplyvy, ktoré určujú, čo sú ľudia motivovaní robiť, ako myslia, aké úsudky robia o sebe a druhých, ako konajú, ako cítia a sú schopní kontrolovať alebo regulovať samých seba (Baumeister, 2002; Higgins, 1987; Carver & Scheier, 1990). Práve na tom stál náš predpoklad, že morálna identita (percepcia seba samého ako morálnej bytosti) bude mať následne efekt na to, či dôjde k selektívnemu vypojeniu sebasankcionovania a k tvorbe zdôvodnení, t.j. k morálnym výpadkom a sebaoprávňovaniu ako sebaregulačným mechanizmom odrážajúcim sociálno-psychologický prístup k morálnej sebaregulácii. Sebaoprávňovanie aj morálne výpadky sú dôsledkami, ktoré menia naše hodnotenie morálnych rozhodnutí a umožňujú nám jednoduchšie robiť nemorálne voľby. Vzhľadom na to, že ide o fenomény, ktorých spoločným prvkom je morálne zdôvodňovanie (*moral justification*) (Green, 1991; Bandura et al., 1996), sú namieste predpoklady existencie vzťahu medzi reziduami týchto premenných. Tendencie k modifikácii sociálnej situácie tak, aby nemorálne voľby mohli vyzerat' morálne si vyžadujú zmenu percepcie noriem (Green, 1991) a vytvorenie personálnych normatívnych presvedčení, ktoré interne schvaľujú to, na čo máme v konkrétnej situácii nárok. Z tohto dôvodu viedli cesty od prvkov morálnej sebaregulácie k personálnemu normatívnemu presvedčeniu, ktoré bolo v predchádzajúcom výskume identifikované ako priamy prediktor pravdepodobnosti sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú (Čopková, 2017).

Výskumný súbor

Výskumu sa dobrovoľne zúčastnilo 160 vysokoškolských študentov, vyradením extrémnych prípadov bol ich počet zredukovaný na 154. Vekové rozmedzie sa pohybovalo od 18 do 25 rokov ($M_{vek} = 21,57$; $SD = 1,76$). Zo zúčastnených predstavovalo mužov 30 respondentov, čo reprezentuje 19,5 % výskumnej vzorky ($M_{vek} = 21,3$; $SD = 1,24$) a ženy 124 respondentov s 80,5 % zastúpením ($M_{vek} = 21,6$; $SD = 1,76$). Vzorka bola vyberaná na základe príležitostného a lavínového nenáhodného výberu. Súbor dotazníkov bol distribuovaný online pomocou aplikácie Google Docs Form a tiež v forme ceruzka – papier.

Metódy

Hypotetická situácia (Čopková & Lovaš, 2016; Čopková & Matyiová, 2016). Cieľom scenára bola simulácia situácie, v ktorej sa študentovi naskytne možnosť dosiahnuť akademický cieľ, vyžaduje si to však zapojenie neetických stratégií správania – podvádžanie vo forme plagiátorstva. Hlavná myšlienka hypotetickej situácie bola prebratá od Greena (2002):

„Predstavte si, že máte odovzdať ročníkovú prácu na určitú tému. Prácu odovzdávate už po druhýkrát, keďže sa Vám ju pred rokom nepodarilo obhájiť. Úspešná obhajoba je podmienkou pre postup do ďalšieho ročníka, v opačnom prípade budete musieť štúdium ukončiť. Vaším cieľom je, prirodzene, pokračovať v štúdiu aj naďalej. Popri tom, ako hľadáte informácie k téme ročníkovej práce na internete, narazíte na prácu, ktorá sa vo veľkej miere zhoduje s tým, čo máte odovzdať ako svoju ročníkovú prácu. Nič Vám nebráni v tom, aby ste text tejto práce okopírovali a použili ako svoj vlastný. Uľahčíte si tým množstvo času a úsilia. Zároveň si

zabezpečíte to, že Vaša práca bude zodpovedať požiadavkám a Vy bez problémov postúpíte do ďalšieho ročníka, resp. nebudete musieť štúdium ukončiť.“

Škály normatívnych presvedčení (Lovaš, 1998a). K uvedenej situácii sa následne viazala škála týkajúca sa personálneho normatívneho presvedčenia (*„Myslím si, že v tejto situácii by som mal/a právo správať sa uvedeným spôsobom.“*), kde sa mal respondent na 6-bodovej likertovskej škále (1 = vôbec nesúhlasím; 6 = úplne súhlasím) vyjadriť, ako vníma uvedenú situáciu z normatívneho hľadiska.

Škála sformovania zámeru (Čopková & Lovaš, 2016; Čopková & Matyiová, 2016). Následne bolo úlohou respondentov na 6-bodovej likertovskej škále (1 = vôbec nie; 6 = veľmi) vyjadriť mieru pravdepodobnosti, že by za daných okolností prezentovali cudziu prácu ako svoju vlastnú (*„Za daných okolností je pravdepodobné, že by som prácu opísal/a a prezentoval/a ju ako svoju vlastnú.“*).

Sebalicencovanie v dosahovaní cieľa (Čopková, 2015). Vytvorený dotazník obsahuje 17 položiek (*„Keď chcem niečo dosiahnuť, nezáleží mi na tom, akým spôsobom sa dopracujem k výsledku.“*) hodnotených na 5-bodovej likertovskej škále (1 = vôbec nesúhlasím, 5 = úplne súhlasím). Pred samotným výpočtom hrubého skóre je nutné 6 položiek prepólovať. Vnútna konzistencia dotazníka počítaná pomocou Cronbachovej alfy predstavovala v tomto výskume hodnotu 0,931.

Škála machiavelistickej osobnosti (Dahling, et al., 2009). Škála preložená z anglického originálu *Machiavellian Personality Scale* obsahuje 16 výrokov (*„Som ochotný správať sa neeticky, ak verím, že mi to pomôže uspieť.“*) reprezentujúcich machiavelistický typ osobnosti, ktoré sú hodnotené na 5-bodovej likertovskej škále (1 = vôbec nesúhlasím, 5 = úplne súhlasím). Cronbachova alfa v zrealizovanom výskume dosiahla hodnotu 0,853.

Škála svedomitosti – NEO-FFI (Ruisel & Halama, 2007). Škála pozostáva z 12-tich výrokov (*„Svoj čas si dokážem dobre zorganizovať tak, aby som včas vybavil/a všetky nutné záležitosti.“*), hodnotených na 5-bodovej likertovskej škále (0 = neplatí to pre mňa vôbec, 4 = platí to pre mňa úplne). Pred samotným výpočtom hrubého skóre je nutné 4 položky prepólovať. Cronbachova alfa dosiahla v tomto prípade hodnotu 0,874.

Škála morálnych výpadkov v kontexte podvádžania (Shu, Gino & Bazerman 2010). Dotazník preložený z originálu *Moral disengagement about cheating scale* pozostáva zo šiestich položiek (*„Pravidlá by mali byť natoľko flexibilné, aby sa dali prispôbiť rôznym situáciám.“*), ku ktorým sa respondenti vyjadrujú na 6-bodovej Likertovskej škále (1 = vôbec nesúhlasím, 6 = úplne súhlasím). Cronbachova alfa dosiahla v tomto výskume hodnotu 0,854.

Osobná dôležitosť morálnej identity (Reed & Aquino, 2002). V úvode metodiky je uvedených niekoľko charakteristík opisujúcich osobu (*starostlivý, súcitný, spravodlivý, priateľský, štedrý, nápomocný, pracovitý, čestný, láskavý*). Nasleduje 10 položiek (*„Cít(a) by som sa dobre, ak by som bol(a) osobou s týmito vlastnosťami.“*), ku ktorým sa respondent vyjadruje na 5-bodovej likertovskej škále (1 = vôbec nesúhlasím, 5 = úplne súhlasím). Cronbachova alfa dosiahla v tomto prípade hodnotu 0,853.

Štatistická analýza údajov prebehla za pomoci štatistického softvéru AMOS Graphics. V súbore dát sa nenachádzali chýbajúce dáta. Extrémne prípady boli identifikované prostredníctvom Mahalanobisovej vzdialenosti, na základe ktorej kritéria ($MD = 27,26$; $p < 0,0001$) bolo vyradených 6 prípadov. Testovanie normality rozloženia dát pomocou Kolmogorov-Smirnovho testu následne preukázalo, že dáta podliehajú normálnemu rozloženiu ($p > 0,05$), hodnota zošikmenia a špicatosti nepresiahla kritérium $> \pm 1$ (Pallant, 2005). Vzájomné vzťahy medzi premennými sme zisťovali Pearsonovým korelačným koeficientom. Ten nám pomohol identifikovať prípadnú multikolinearitu, zistené vzťahy medzi premennými však nespĺňali jej kritérium ($r_{xy} \geq 0,900$ - Pallant, 2005). Komplexné vzťahy medzi premennými sme testovali metódou modelu ciest (*path model*). Na posúdenie vhodnosti vytvoreného modelu (Model fit) boli použité nasledovné kritériá (Arbuckle, 2011) - χ^2 ($p \geq 0,05$); χ^2/df (≤ 5); SRMR ($< 0,08$); CFI ($1; > 0,95$ akceptovateľné); RMSEA ($< 0,05$; $< 0,08$ akceptovateľné); TLI ($> 0,90$).

Výsledky a ich interpretácia

Teoretické východiská nás priviedli k vytvoreniu teoretického modelu, ktorý by vysvetľoval komplexné vzťahy medzi skúmanými premennými. Model pozostával z *manifestných endogénnych premenných* - pravdepodobnosti sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú (Z); morálnych výpadkov pri podvádzaní (MVP); personálneho normatívneho presvedčenia (PNP); morálnej identity (MI); machiavelizmu (MACH), svedomitosti (SV); sebaoprávňovania pri dosahovaní cieľa (SL) a *chýb merania* - e1-e7.

V prvom rade sme spracovali tabuľku (tab 1) obsahujúcu deskriptívne informácie o skúmaných premenných a ich korelačnú maticu.

Tab 1 Deskriptívna štatistika a korelačná matica premenných (N=154)

	M	SD	Z	MVP	SL	MI	PNP	MACH	SV
Z	2,34	1,60	1						
MVP	18,00	7,00	0,529**	1					
SL	42,52	14,28	0,532**	0,813**	1				
MI	35,25	6,15	- 0,157	- 0,087	- 0,224	1			
PNP	2,27	1,44	0,810**	0,595**	0,592**	- 0,175	1		
MACH	40,75	10,42	0,302**	0,638**	0,680**	0,279**	0,331**	1	
SV	43,77	7,93	- 0,318**	- 0,173*	- 0,195*	0,313**	- 0,282**	- 0,008	1

**Korelácia je signifikantná na úrovni $p < 0,01$; *Korelácia je signifikantná na úrovni $p < 0,05$; M=aritmetický priemer; SD=štandardná odchýlka

Korelačná matica skúmaných premenných ukazovala signifikantné vzťahy pravdepodobnosti sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú so všetkými ostatnými premennými, okrem morálnej identity. V prípade pravdepodobnosti sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú a personálneho normatívneho presvedčenia bolo možné badať veľmi silný vzťah, no napriek tomu ešte nespĺňal kritérium pre multikolaritu ($r_{xy} \geq 0,900$ - Pallant, 2005).

Vytvorený hypotetický model sme analyzovali metódou Maximum likelihood. Hodnoty ukazovateľov vhodnosti modelu naznačovali, že model je v relatívnom súlade s dátami ($\chi^2 = 8,128$; $df = 5$; $p = 0,149$; SRMR = 0,027; CFI = 0,994; RMSEA = 0,064; TLI = 0,976). Výsledný model obsahoval 28 jednotlivých momentov vzorky, 23 voľných parametrov a 5 stupňov voľnosti. Model obsahoval 14 premenných – 7 manifestných a 7 latentných; 7 exogénnych a 7 endogénnych. Obrázok 1 prezentuje model so štandardizovanými odhadmi parametrov.

Obr 1 Štandardizované odhady priamych efektov v modeli (N=154)

66 % ($R^2 = 0,66$) variancie pravdepodobnosti sformovania zámeru uskutočnenia plagiátorstva – okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú – bolo vysvetlených personálnym normatívnym presvedčením, morálnymi výpadkami pri podvádzaní a sebaoprávňovaním pri dosahovaní cieľa. Do veľkej miery boli v modeli vysvetlené aj variancie ďalších premenných – 50 % v prípade sebaoprávňovania ($R^2 = 0,50$), 46 % v prípade morálnych výpadkov pri podvádzaní ($R^2 = 0,46$) a 42 % v prípade personálneho normatívneho presvedčenia ($R^2 = 0,42$). Ďalej uvádzame štandardizované regresné váhy (β) predikcií pre priame efekty medzi premennými v modeli. Z pätnástich testovaných priamych efektov bolo signifikantných (na základe štatistického kritéria $p_\alpha \leq 0,05$) jedenásť:

- morálna identita mala priamy pozitívny efekt na morálne výpadky pri podvádzaní ($\beta = 0,174$; $SE = 0,74$; $p = 0,008$);
- svedomitosť mala priamy pozitívny efekt na morálnu identitu ($\beta = 0,311$; $SE = 0,057$; $p \leq 0,0001$), priamy negatívny efekt na morálne výpadky pri podvádzaní ($\beta = -0,222$; $SE = 0,055$; $p \leq 0,001$), sebaoprávňovanie pri dosahovaní cieľa ($\beta = -0,198$; $SE = 0,109$; $p = 0,001$) a personálne normatívne presvedčenie ($\beta = -0,159$; $SE = 0,012$; $p = 0,015$);
- machiavelizmus mal priamy pozitívny efekt na morálne výpadky pri podvádzaní ($\beta = 0,685$; $SE = 0,042$; $p \leq 0,001$) a sebaoprávňovanie pri dosahovaní cieľa ($\beta = 0,687$; $SE = 0,082$; $p \leq 0,001$) a priamy negatívny efekt na morálnu identitu ($\beta = -0,277$; $SE = 0,043$; $p \leq 0,001$);
- na personálne normatívne presvedčenie mali priamy pozitívny efekt sebaoprávňovanie v dosahovaní cieľa ($\beta = 0,281$; $SE = 0,11$; $p = 0,11$) a morálne výpadky pri podvádzaní ($\beta = 0,336$; $SE = 0,022$; $p = 0,002$);
- personálne normatívne presvedčenie malo priamy pozitívny efekt na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú ($\beta = 0,757$; $SE = 0,067$; $p \leq 0,001$).

Uvedené výsledky podporujú naše predpoklady o tom, že osobnostné črty sa vzťahujú k morálnej sebaregulácii a jej prvkom v personologickej aj sociálno-psychologickej rovine. K obdobným záverom sme dospeli aj v prípade prvkov morálnej sebaregulácie (okrem morálnej identity) a ich efektu na vytvorenie personálneho normatívneho presvedčenia. Ako najvýznamnejší sme vnímali efekt personálneho normatívneho presvedčenia na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú. Regresný koeficient bol však natoľko vysoký, že je namieste uvažovať, či by výslednú variabilitu skúmanej premennej nebolo možné vysvetliť len na základe personálneho normatívneho presvedčenia.

Súčasťou analýz bolo aj testovanie signifikancie nepriamych efektov medzi premennými. Podarilo sa nám identifikovať osem signifikantných nepriamych efektov (na základe štatistického kritéria $p_\alpha \leq 0,05$):

- machiavelizmus mal signifikantný nepriamy efekt na morálne výpadky pri podvádzaní, prostredníctvom morálnej identity ($NE = -0,32$; $SE = -0,048$; $p = 0,012$); na personálne normatívne presvedčenie, prostredníctvom morálnych výpadkov pri podvádzaní ($NE = 0,057$; $SE = -0,414$; $p = 0,005$) a na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú, prostredníctvom morálnych výpadkov pri podvádzaní a personálneho normatívneho presvedčenia ($NE = 0,057$; $SE = 0,373$; $p = 0,003$);
- svedomitosť mala signifikantný nepriamy efekt na morálne výpadky pri podvádzaní, prostredníctvom morálnej identity ($NE = 0,048$; $SE = 0,054$; $p = 0,018$); na personálne normatívne presvedčenie, prostredníctvom morálnych výpadkov pri podvádzaní a sebaoprávňovania pri dosahovaní cieľa ($NE = -0,022$; $SE = -0,120$; $p = 0,022$) a na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú, prostredníctvom personálneho normatívneho presvedčenia ($NE = -0,046$; $SE = -0,227$; $p = 0,033$);
- morálne výpadky pri podvádzaní mali signifikantný nepriamy efekt na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú, prostredníctvom personálneho normatívneho presvedčenia ($NE = 0,058$; $SE = 0,254$; $p = 0,009$);
- sebaoprávňovanie pri dosahovaní cieľa malo signifikantný nepriamy efekt na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú, prostredníctvom personálneho normatívneho presvedčenia ($NE = 0,024$; $SE = 0,213$; $p = 0,013$).

Uvedené výsledky naznačujú, že variabilita pravdepodobnosti sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú môže byť priamo vysvetlená personálnym normatívnym presvedčením, ktoré je zároveň sprostredkovateľom efektu ďalších premenných – machiavelizmu, svedomitosti, morálnych výpadkov pri podvádzaní a sebaoprávňovania pri dosahovaní cieľa a teda individuálnymi faktormi a prvkami morálnej sebaregulácie.

Diskusia

Cieľom prezentovanej štúdie bola analýza komplexných vzťahov pravdepodobnosti sformovania zámeru porušiť normu v akademickej oblasti za účelom dosiahnutia cieľa s vybranými individuálnymi predpokladmi a prvkami morálnej sebaregulácie a odhadnúť efekt týchto vzťahov na pravdepodobnosť vytvorenia zámeru podvádzať v akademickom prostredí. Medzi individuálne faktory sme na základe preštudovanej literatúry zaradili machiavelistickú osobnostnú orientáciu a svedomitosť ako najviac diskutovaný faktor osobnosti v spojitosti s akademickým výkonom (Conrad & Patry, 2012), v rámci prvkov morálnej sebaregulácie sme pracovali s morálnou identitou, morálnymi výpadkami pri podvádzaní a sebaoprávňovaním pri dosahovaní cieľa.

Opätovne potvrdené signifikantné vzťahy - negatívny svedomitosti a pozitívny machiavelizmu (Čopková, 2016) so sebaoprávňovaním v dosahovaní cieľa a pozitívny vzťah personálneho

normatívneho presvedčenia s pravdepodobnosťou sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú (Čopková, 2017) vytvorili dobré predpoklady pre detailnejšiu analýzu ich vzájomných vzťahov.

V modeli bolo vysvetlených 66 % variancie pravdepodobnosti sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú. Do veľkej miery boli v modeli vysvetlené aj variancie ďalších premenných – 50 % variancie sebaoprávňovania, 46 % variancie morálnych výpadkov pri podvádzaní a 42 % variancie personálneho normatívneho presvedčenia ($R^2 = 0,42$).

Identifikovaných bolo niekoľko významných priamych a nepriamych efektov, v diskusii sa budeme venovať len tým, ktoré sa týkajú centrálnej premennej – pravdepodobnosti sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú.

Silný pozitívny priamy efekt (kritérium podľa Suhr, 2006) personálneho normatívneho presvedčenia na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú podporuje predpoklady, že pri porušovaní noriem nedochádza automaticky k odmietnutiu danej normy, ide skôr o jej subjektívne kognitívne spracovanie tým spôsobom, ktorý umožňuje neaplikovať ju v danej situácii v plnej miere (Vitell et al., 2011). Personálne normatívne presvedčenie figurovalo ako hlavný sprostredkovateľ všetkých signifikantných nepriamych efektov testovaných premenných na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú, čo podporovalo naše pôvodné predpoklady. Tendencia k vytváraniu vlastnej verzie noriem (Lovaš, 1998a) je podľa identifikovaného priameho efektu sebaoprávňovania v dosahovaní cieľov a morálnych výpadkov pri podvádzaní na personálne normatívne presvedčenie daná potrebou budovania odôvodnení, ktoré pomáhajú jedincovi zachovať si pozitívny sebaobraz (Witt Huberts et al., 2012) a tiež pružnosťou sebasankcionovania v morálne otázných situáciách, kedy jedinec balansuje medzi voľbou úžitku a morálky (Bandura et al., 1996). Ako sa ukázalo, týmto procesom značne napomáha machiavelistická štruktúra osobnosti, ktorá nemá problém vzdialiť sa od etických pravidiel najmä v situáciách, ak porušovanie normy prináša osobný prospech (Christie & Geis, 1970). Celkom logicky sa následne javí nepriamy negatívny efekt svedomitosti na pravdepodobnosť sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú, nakoľko svedomitosť vedie k prispôbovaniu sa autoritám a pravidlám (McCrae & Costa, 1987).

Zrealizovaný výskum zaiste disponuje viacerými limitmi. Otázna bola najmä vysoká korelácia medzi personálnym normatívnym presvedčením a pravdepodobnosťou sformovania zámeru okopírovať cudziu prácu a prezentovať ju ako vlastnú, pri ktorej nie je isté, či položky, ktorými sme sa na dané premenné pýtali, merajú dva rozdielne konštrukty. Vzhľadom na to, že v oboch prípadoch boli tieto fenomény zachytávané len jedinou položkou, je namieste zvážiť do budúcnosti použitie iných metodík, ktoré by premenné lepšie diskriminovali. Ako ďalšie obmedzenie vnímame použitie hypotetickej situácie, ktorá neodrážala reálne správanie respondentov. Vo výskume psychológie morálky býva bežnou praxou používanie hypotetických situácií, kde je absencia reálneho správania logická (Cascio & Plant, 2015;

Wilson & O’Gorman, 2003). Tento spôsob vedeckého bádania má svoje nedostatky, no na druhej strane aj nepopierateľné výhody, najmä čo sa týka výskumu v oblasti morálnej sebaregulácie, kde je mimoriadne náročné, až priam nemožné skúmať a vyvodzovať závery na základe skúmania reálneho správania. Z hľadiska veľkosti vzorky vhodnej na aplikáciu použitých štatistických procedúr sa názory na požadovanú veľkosť vzorky rôznia. Najčastejšie sa operuje s počtom minimálne 200 prípadov (Kline, 2011), za dostatočne veľkú je požadovaná aj vzorka o 100-150 prípadoch (Tabachnik & Fidell, 2001). Tomuto kritériu zodpovedala veľkosť výskumného súboru v zrealizovanom výskume.

Záver

Výskumná štúdia nadväzuje na výskum zaoberajúc sa identifikáciou signifikantných prediktorov neetického správania uskutočneného za účelom dosiahnutia cieľa (Čopková, Matyiová, & Bartko, 2017). Prínos prezentovanej štúdie spočíva jednak v rozšírení portfólia možných prediktorov nečestného správania v akademickom prostredí, ako aj v snahe poukázať na rôzne individuálne faktory podporujúce negatívny jav plagiátorstva v akademickom prostredí, ktorý v posledných rokoch naberá na intenzite, keďže súčasná doba na to poskytuje takmer neobmedzené možnosti, nakoľko informácie sú zdieľané verejne prostredníctvom internetu. Na druhej strane sú vyvíjané viaceré kontrolné mechanizmy, ktoré sa snažia plagiátorstvu zabrániť a to nielen na úrovni záverečných a kvalifikačných prác (napr. crzp.sk), ale aj na úrovni seminárnych prác (napr. theses.cz/odevzdej.cz). Napriek snahe o ich zdokonaľovanie disponujú stále mnohými nedostatkami, kvôli ktorým sa nedarí odhaliť každý plagiát.

V našej štúdii sme sa sústredili najmä na procesy selektívneho zapájania sebasankcionovania a reinterpretácie noriem, vďaka ktorým uskutočňované správanie je navonok deklarované ako neškodné, vo svojej podstate je však priamym porušením normy. Porušovanie noriem za účelom dosiahnutia cieľa však nie je len problémom akademickej oblasti, ale má ďalekosiahle sociálne dôsledky, napríklad vo forme korupcie a pod. Našou snahou bolo poukázať na to, že sa jedná o potenciálne nebezpečné javy, ktorých následky môžu mať nielen individuálne, ale aj spoločenské dôsledky. Na základe uvedeného je namieste zaoberať sa danou problematikou aj naďalej a preskúmať jej ďalšie súvislosti. Perspektívu vidíme v identifikácii ďalších potenciálnych faktorov ovplyvňujúcich výskyt selektívneho zapájania sebakontroly v morálnych otázkach, ako je napríklad vnímanie férovosti situácie (Rovenská, 2016) alebo zameranie sa na vedomú, nevedomú, resp. neuvedomovanú úroveň (Kačmár & Lovaš, 2018) fungovania spomínaných fenoménov. Ako vhodné vnímame aj to, aby ďalej pokračovala výskumná činnosť v smere identifikácie faktorov, ktoré formujú tento typ správania a to za účelom vypracovania intervencií, ktoré by mohli priniesť pozitívnu zmenu na individuálnej (sebadisciplína, zodpovednosť) a následne spoločenskej úrovni (sankcie).

Literatúra

- Ali, F., Amorim, S., Chamorro-Premuzic, T. (2009). Empathy deficits and trait emotional intelligence in psychopathy and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 47, 758-762. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.06.016>
- Aquino, K. F., & Reed, A. (2002). The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(6), 1423-1440. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.83.6.1423>
- Aquino, K. F., Reed, A., Thau, S., & Freeman, D. (2007). A grotesque and dark beauty: how moral identity and mechanism of moral disengagement influence cognitive and emotional reactions to war. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, 385-392. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2006.05.013>
- Arbuckle, J. L. (2011). *IBM SPSS Amos TM 20 Users Guide*. Chicago, IL: AMOS Development Corporation.
- Babinčák, P., & Rázová, B. (2009). *Základy psychológie morálky*. Vzdelávací program pre výučbu psychológie morálky, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Dostupné z: <http://www.ff.unipo.sk/psymoral/download/4.pdf>.
- Bandura, A. (1990). Selective activation and disengagement of moral control. *Journal of Social Issues*, 46(1), 27-46. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1990.tb00270.x>
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 364. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.2.364>
- Baumeister, R. F. (2002). Ego depletion and self-control failure: An energy model of the self's executive function. *Self & Identity*, 1(2), 129-136. <https://doi.org/10.1080/152988602317319302>
- Bartley, C. E., & Roesch, S. C. (2011). Coping with daily stress: The role of conscientiousness. *Personality and Individual Differences*, 50, 79-83. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.08.027>
- Blasi, A. (1984). Moral identity: Its role in moral functioning. In W. Kurtines & J. Gewirtz (Eds.), *Morality, moral behavior and moral development* (pp. 128-139). New York: Wiley.
- Bloodgood, J. M., Turnley, W. H. & Mudrack, P. E. (2010). Ethics instruction and the perceived acceptability of cheating. *Journal of Business Ethics*. 95(1), 23-37. <https://doi.org/10.1007/s10551-009-0345-0>
- Camacho, C. J., Higgins, E. T., & Luger, L. (2003). Moral value transfer from regulatory fit: what feels right is right and what feels wrong is wrong. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 498. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.3.498>
- Carver, C., & Scheier, M. (1990). Principles of self-regulation: Action and emotion. In E. T. Higgins & R. M. Sorrentino (Eds.), *Handbook of motivation and cognition: Vol. 2. Foundations of social behavior* (pp. 3-52). New York: Guilford Press.
- Cascio, J., & Plant, E. A. (2015). Prospective moral licensing: Does anticipating doing good later allow you to be bad now? *Journal Of Experimental Social Psychology*, 56, 110-116. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2014.09.009>
- Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). Social influence: Social norms, conformity, and compliance. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (Vol. 2, pp. 151- 192). Boston: McGraw-Hill.
- Conrad, N., & Patry, M. W. (2012). *Conscientiousness and academic performance: A mediational analysis*. Statesboro, Georgia: Center for Teaching, Learning, & Scholarship at Georgia Southern University. <https://doi.org/10.20429/ijso.2012.060108>

- Czibor, A., & Bereczkei, T. (2012). Machiavellian people's success results from monitoring their partners. *Personality and Individual Differences*, 53, 202-206.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.03.005>
- Dahling, J. J., Whitaker, B. G., & Levy, P. E. (2008). The development and validation of a new Machiavellianism scale. *Journal of Management*, 35(2), 219-257.
<https://doi.org/10.1177/0149206308318618>
- Čopková, R. (2017). Procesy morálnej sebaregulácie v dosahovaní cieľov. In L. Lovaš & B. Ráczová a kol., *Procesy sebaregulácie v dosahovaní cieľov* (s. 144-170). Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
- Čopková, R., Matyiová, N., & Bartko, M. (2017). Prediktory porušovania noriem v správaní orientovanom na cieľ. *E-psychologie*, 11(1), 30-43.
http://e-psycholog.eu/pdf/copkova_etal.pdf
- Čopková, R. & Lovaš, L. (2016). Normative beliefs related to norm-violating behavior in the context of goal attainment. In *Motivation and social perception: Conference, Gdańsk, 19. - 21. 7. 2016*. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, p. 38.
- Čopková, R. & Matyiová, N. (2016). Narcistická sebaregulácia v na cieľ orientovanom správaní. *Prohuman*, 8(7), 1-9. Dostupné z:
<https://www.prohuman.sk/psychologia/narcisticka-sebaregulacia-v-na-ciel-orientovanom-spravani>
- Čopková, R. (2016). Sebalicencovanie v na cieľ orientovanom správaní. In K. Millová, A. Slezáčková, P. Humpolíček, & M. Svoboda (eds.), *Sociální procesy a osobnost 2015: Otázky a výzvy. Sborník příspěvků. Brno, 9. – 11. září 2015*. Brno: Masarykova univerzita.
- Effron, D. A., & Miller, D. T. (2015). Do as I say, not as I've done: Suffering for a misdeed reduces the hypocrisy of advising others against it. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 131, 16-32. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2015.07.004>
- Fishbach, A. & Dhar, R. (2005). Goals as excuses or guides: The liberating effect of perceived goal progress on choice. *Journal of Consumer Research*, 32(3), 370-377.
<https://doi.org/10.1086/497548>
- Gino, F., Ayal, S., & Ariely, D. (2009). Contagion and differentiation in unethical behavior: The effect of one bad apple on the barrel. *Psychological Science*, 20, 393-398.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02306.x>
- Green, S. P. (2002). Plagiarism, norms, and the limits of theft law: Some observations on the use of criminal sanctions in enforcing intellectual property rights. *Hastings Law Journal* 54, 167-242. Dostupné z:
https://repository.uchastings.edu/hastings_law_journal/vol54/iss1/3
- Green, R. M. (1991). When is "everyone's doing it" a moral justification? *Business Ethics Quarterly*, 1(1), 75-93. <https://doi.org/10.2307/3857593>
- Gunnthorsdottir, A., McCabe, K., & Smith, V. (2002). Using the Machiavellianism instrument to predict trustworthiness in a bargaining game. *Journal of Economic Psychology*, 23, 49- 66. [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(01\)00067-8](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(01)00067-8)
- Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review*, 94, 319-340. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.87.S00.75>
- Hofmann, W., Friese, M., & Strack, F. (2009). Impulse and self-control from a dual-systems perspective. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 162-176.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01116.x>
- Hogan, J., & Ones, D. S. (1997). Conscientiousness and integrity at work. In R. Hogan, J. Johnson, & S. Briggs (1997). *Handbook of Personality Psychology*. San Diego: Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-012134645-4/50033-0>

- Huesmann, L. R. (1988). An information processing model for the development of aggression. *Aggressive Behavior*, 14(1), 13-24. [https://doi.org/10.1002/1098-2337\(1988\)14:1<13::AID-AB2480140104>3.0.CO;2-J](https://doi.org/10.1002/1098-2337(1988)14:1<13::AID-AB2480140104>3.0.CO;2-J)
- Chapman K. J., Davis, R., Toy, D., & Wright, L. (2004). Academic integrity in the business school environment: I'll get by with a little help from my friends. *Journal of Marketing Education*, 26. <https://doi.org/10.1177/0273475304268779>
- Cheryan, S., & Bodenhausen, G. V. (2000). When positive stereotypes threaten intellectual performance: The psychological hazards of model minority status. *Psychological Science*, 11, 399-402. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00277>
- Christie, R., & Geis, F.L. (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five Trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin & O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 102-138). New York: Guilford Press.
- Jordan, A. E. (2003). Implications of academic dishonesty for teaching in psychology. *Teaching of Psychology*, 30(3), 216-219. https://doi.org/10.1207/S15328023TOP3003_03
- Kačmár, P., & Lovaš, L. (2018). Neuvedomovaná aktivácia cieľov v širšej perspektíve sociálneho primingu. *Československá psychologie*, 62(1), 75-91.
- Khan, U. & Dhar, R. (2006). Licensing effect in consumer choice. *Journal of Marketing Research*, 63, 259-266. <https://doi.org/10.1509/jmkr.43.2.259>
- Kline, R. B. (2011). Convergence of structural equation modeling and multilevel modeling. In M. Williams, & W. P. Vogt (Eds.), *Handbook of methodological innovation* (pp. 562-589) Thousand Oaks, CA: Sage. <https://dx.doi.org/10.4135/9781446268261.n31>
- Lovaš, L. (1998a). *K otázke typov sociálnych noriem: sociálne normy a implicitné teórie sociálnych noriem (náčrt prístupu)*. *Perspektívy výskumu sociálnych noriem*. Košice: SVÚ SAV, 1998b, 13-17.
- Lovaš, L. (1998b). Súčasné pohľady na vplyv sociálnych noriem na ľudské správanie v sociálnej psychológii. *Človek a spoločnosť*, 2(1), 2-98. Dostupné z: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=ZE2UGCZGVICFC793N753WJV V2>
- Mazar, N., Amir, O., & Ariely, D., (2008). The dishonesty of honest people: A theory of self-concept maintenance. *Journal of Marketing Research*, 45, 633-644. <https://doi.org/10.1509/jmkr.45.6.633>
- McCabe, D. L., Treviño, L. K. & Butterfield, K. D. (1999) Academic integrity in honor code and non-honor code environments: a qualitative investigation. *Journal of Higher Education*, 70(2), 211-234. <https://doi.org/10.1080/00221546.1999.11780762>
- McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 81-90. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.1.81>
- McCabe, D. L. & Trevino L.K. (1993). Academic dishonesty: Honor codes and other contextual influences. *The Journal of Higher Education*, 64, 522-538. <https://doi.org/10.1080/00221546.1993.11778446>
- Miller, D. T., & Effron, D. A. (2010). Psychological license: when it is needed and how it functions. *Advances in Experimental Social Psychology*, 43, 115-155. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(10\)43003-8](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(10)43003-8)
- Monin, B., & Jordan, A. H. (2009). Dynamic moral identity: A social psychological perspective. In D. Narvaez & D. Lapsley (Eds.), *Moral self, identity and character: Prospects for a new field of study* (pp. 341-354). New York: Cambridge University Press.

- Mulder, L. B., & Aquino, K. (2013). The role of moral identity in the aftermath of dishonesty. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 121(2), 219-230. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2013.03.005>
- Nisan, M. (1991). The moral balance model: Theory and research extending our understanding of choice and deviation. In W. M. Kurtines & J. L. Gerwitz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 3, pp. 213-249). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Pallant, J. (2005). *SPSS survival guide*. Crow's Nest, NSW: Allen & Unwin.
- Park, C. (2003). In other (people's) words: Plagiarism by university students-literature and lessons. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 28(5), 471-488. <https://doi.org/10.1080/02602930301677>
- Polman, E., & Khan, U. (2011). Interpersonal Implications of Self-Licensing. *Advances in Consumer Research*, 39, 82-83. Dostupné z: <https://www.acrwebsite.org/volumes/1009498/volumes/v39/NA-39>
- Reed II, A., & Aquino, K. F. (2003). Moral identity and the expanding circle of moral regard toward out-groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(6), 1270. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.6.1270>
- Reeves, D. L. (2016). Moral licensing and cleansing theory: A study in decision-making, morality and interaction. Doctoral dissertation. Canberra: The Australian National University. <https://doi.org/10.25911/5d78d5c5a20b1>
- Rovenská, D. (2016). Organizačná spravodlivosť - teoretické koncepty a výskumné zistenia. *Ľudský kapitál a spoločnosť 2016: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 173-179.
- Ruisel, I., & Halama, P. (2007). *NEO päťfaktorový osobnostný inventár (podľa NEO Five-Factor Inventory P.T. Costu a R.R. McCraeho)*. S. 45. Praha: Testcentrum – Hogrefe.
- Sariasih, W. & Tisnawijaya, Ch. (2019). Academic dishonesty: How students do the learning assessment and project. *Sixth of International Conference on English Language and Teaching* (ICOELT 2018). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/icoelt-18.2019.20>
- Shu, L. L., Gino, F., & Bazerman, M. H. (2011). Dishonest deed, clear conscience: When cheating leads to moral disengagement and motivated forgetting, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 330-349. <https://doi.org/10.1177/0146167211398138>
- Steele, C. M. (1999). The psychology of self-affirmation: Sustaining the integrity of the self. In R. F. Baumeister (Ed.), *Key readings in social psychology. The self in social psychology* (p. 372-390). New York: Psychology Press.
- Snyder, M., & Ickes, W. (1985). Personality and social behavior. In G. Lindzey & A. Aronson (Eds.), *Handbook of social psychology*. Vol. 2, pp. 883-947. New York: Random House.
- Suhr, D. (2006). *The basics of structural equation modeling*. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.572.3485>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. Boston: Allyn and Bacon.
- Van Kleef, G. A., Wanders, F., Stamkou, E., & Homan, A. C. (2015). The social dynamics of breaking the rules: antecedents and consequences of norm-violating behavior. *Current Opinion in Psychology*, 6, 25-31. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.03.013>
- Vitell, S. J., Keith, M., & Mathur, M. (2011). Antecedents to the justification of norm violating behavior among business practitioners. *Journal of Business Ethics*, 101(1), 163-173. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0717-5>
- Wilson, D. S., & O'Gorman, R. (2003). Emotions and actions associated with norm-breaking events. *Human Nature*, 14(3), 277-304. [https://doi.org/10.1007/s1045-6767/03/\\$1.00](https://doi.org/10.1007/s1045-6767/03/$1.00)

- Winter, S. J., Stylianou, A. C., & Giacalone, R. A. (2004). Individual differences in the acceptability of unethical information technology practices: The case of Machiavellianism and ethical ideology. *Journal of Business Ethics*, 54, 279–301. <https://doi.org/10.1007/s10551-004-1772-6>
- Wirtz, J., & Kum, D. (2004). Consumer cheating on service guarantees. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 32, 159–175. <https://doi.org/10.1177/0092070303261416>
- Witt Huberts, J. C., Evers, C., & De Ridder, D. T. (2012). License to sin: self licensing as a mechanism underlying hedonic consumption. *European Journal of Social Psychology*, 42(4), 490–496. <https://doi.org/10.1002/ejsp.861>
- Zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon v znení zákona č. 125/2016 Z. z. (2016). <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2015-185>

Údaje o autorkách

PhDr. Radka Čopková, PhD. aktuálne pôsobí ako odborná asistentka na Katedre inžinierskej pedagogiky Technickej univerzity v Košiciach, kde garantuje výučbu predmetov s psychologickým zameraním. Vo svojej vedeckej činnosti sa zameriava na správanie orientované na cieľ, predovšetkým na jeho morálny kontext. Vzhľadom na charakter pracoviska orientuje svoj záujem aj na sféru pedagogickej psychológie, kde sa zameriava predovšetkým na rozdiely medzi študentmi a pedagógmi vied so spoločenským a technickým zameraním.

Kontaktné údaje:

Adresa: Technická univerzita v Košiciach, Katedra inžinierskej pedagogiky, Němcovej 32, 042 00 Košice

E-mail: radka.copkova@tuke.sk

Mgr. Františka Semanová je absolventka odboru Psychológia na univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

E-mail: fasemanova@gmail.com

Mgr. Janka Wencelová je absolventka odboru Psychológia na univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

E-mail: wencelova.janka@gmail.com

Čopková, R., Semanová, F., & Wencelová, J. (2020). Individuálne faktory a prvky morálnej sebaregulácie ako predpoklady porušovania noriem v akademickej sfére. *E-psychologie*, 14(1), 19–38. <https://doi.org/10.29364/epsy.364>